

DAGVLINDERS IN VLEERMUISWINTERVERBLIJVEN

W.G. VERGOOSSEN & W. VAN DER COELEN, Hulststraat 20, Echt

Het is al geruime tijd bekend, dat in de overwinteringsverblijven van vleermuizen, in het bijzonder de onderaardse kalksteengroeven, ook tal van andere soorten zoogdieren, insecten en zelfs amfibieën een onderkomen zoeken (o.a. BEKKER, 1989; VAN SCHAÏK *et al.* 1983; VERGOOSSEN, 1990).

De afgelopen jaren kwam bij de auteurs met name de vraag op in hoeverre deze lokaties van belang zijn voor dagvlinders. Vooral tijdens de meest recente vleermuiscensus, die plaatsvond van half december 1989 tot begin maart 1990, hebben daarom enkele telgroepen op ons verzoek extra aandacht besteed aan het voorkomen van deze dieren in de onderhavige verblijven. Dit artikel doet verslag van de resultaten van dit onderzoekje.

VOORAF

Inheemse dagvlinders overwinteren overwegend als ei, rups of pop. Slechts enkele soorten doen dit in meer of mindere mate als imago: Rouwmantel (*Nymphalis antiopa*), Grote Vos (*N. polychloros*), Gehakelde aurelia (*Polygonia c-album*), Citroenvlinder (*Gonepteryx rhamni*), Dagpauwoog (*Inachis io*) en Kleine Vos (*Aglais urticae*). Bij uitzondering weten soms ook enkele Atalanta's (*Vanessa atalanta*) en Distelvlinders (*Cynthia cardui*) de Nederlandse winter te overleven.

De winterrust vindt plaats in houtstapels, takkenbossen en boomholten, tussen boomwortels of afgevalen bladeren en in gebouwen. Vanaf september zoeken de dieren deze beschutte plekken op en in februari/maart komen ze bij geschikte weersomstandigheden weer te voorschijn.

Beide *Nymphalis*-soorten komen in Limburg slechts bij (hoge) uitzondering voor, terwijl de overige soorten algemeen tot uiterst algemeen zijn (TAX, 1989; WEIDEMANN, 1988).

Figuur 1. Afgravingsgrens van de St. Pietersberg. Foto: J. Buys.

RESULTATEN

In principe worden elk jaar twee typen verblijven door ons bezocht:

® de onderaardse kalksteengroeven, die in afmeting variëren van een eenvoudig kort gangetje van hooguit een tiental meters tot en met de kilometers lange, complexe gangenstelsels van de St. Pietersberg en

® de "overige objecten", zijnde de verzamelnaam voor een over de hele provincie verspreid allegaartje van bunkers, ijskelders, kunstgrotten, tun-

nels, bakovens, oranjerieën, kasteelruïnes en de gangenstelsels van de Maastrichtse verdedigingswerken.

In de categorie kalksteengroeven zijn in totaal 27 objecten bemonsterd. Hiervan leverden uiteindelijk slechts 9 verblijven overwinterende dagvlinders op (tabel I).

Deze vlinders bevonden zich alle in de ingangsgebieden (dan wel langs de afgravingsgrens) van de groeven (zie fig. 1) of nabij dolines. Plekken die zich, vanwege het directe contact met de

Tabel I. Overwinterende dagvlinders in kalksteengroeven, 1989 - 1990

Naam groeve	Dagpauwoog	Kleine Vos
Kasteelgroeve	1 ex.	0 ex.
Groeve de Keel	1	0
Groeve de Scharck	6	0
Apostelgroeve	0	5
Zonnebergstelsel	24	0
Stelsel onder Lichtenberg	19	8
Riesenberggroeve	1	0
Bemelerbosgroeve 2	2	0
Rootherggroeve	1	0
Totaal	55 ex.	13 ex.

Tabel II. Overwinterende dagvlinders in drie Maastrichtse verdedigingswerken.

Objekt	Dagpauwoog		Kleine Vos	
	1988/89	1989/90	1988/89	1989/90
Fort St. Pieter	13	30	3	3
Fort Willem	52	23	3	48
Linie van Du Moulin	9	7	2	1
Totaal	74	60	8	52

buitenlucht, kenmerken door grote temperatuurschommelingen. De dieren hingen met samengevouwen vleugels aan wanden en plafonds in het gebied tussen schemerduister en volslagen duisternis. Regelmatig werden de Dagpauwogen eerder gehoord dan gezien. Bij het eerste contact met het kunstlicht (zaklantaarns) vertoonden ze een dreiggedrag, bestaande uit het uitklappen van de vleugels (tonen van de ogen op de ondervleugels) en het produceren van een "knarsend" geluid.

In de categorie "overige objecten" zijn in totaal 28 verblijven bekeken, waarvan er 8 resultaat opleverden. Een vijftal kleinere objecten herbergden resp. 2 x 1, 1 x 2 en 2 x 3 Dagpauwogen. Interessant waren met name de grote gangenstelsels van de drie Maastrichtse verdedigingswerken, temeer omdat deze ook al in de winter 1988/1989 bekeken waren op dagvlinders (tabel II).

De gangenstelsels hebben een nageenough onbelemmerd contact met de buitenlucht en zodoende kan de binnentemperatuur zeer lage waarden bereiken. De vlinders verblijven hoofdzakelijk in de schietgaten en in de door tussenmuurtjes afgescheiden delen van de gangen. In de schietgaten kan het daglicht vaak zonder meer doordringen waardoor de dieren in het volle licht hangen.

Overigens waren de buitentemperaturen ten tijde van de tellingen in de forten zodanig dat de eerste Dagpauwogen en Kleine Vossen al in het vrije veld rondvlogen.

Uit het voorgaande blijkt dat de onderaardse kalksteengroeven en de "overige objecten", behoudens enkele uitzonderingen, zowel kwantitatief als kwalitatief van relatief gering belang voor overwinterende dagvlinders zijn. Het Zonnebergstelsel, groeve onder

Lichtenberg, fort St. Pieter en fort Willem springen hierbij, overigens om nog onbekende redenen, enigszins uit de boot. Beide groeven zijn onderhavig aan instortingen en afgravingen. Om deze reden zullen wij onze tellingen van dagvlinders in de komende jaren vooral richten op de twee forten. Wij blijven daarbij benieuwd of de winterse aantallen in deze objecten een afspiegeling vormen van de jaarlijkse populatieschommelingen van Dagpauwoog en Kleine Vos.

DANKWOORD

Onze dank gaat uit naar alle vleermuistellers die waarnemingen voor dit overzicht leverden.

LITERATUUR

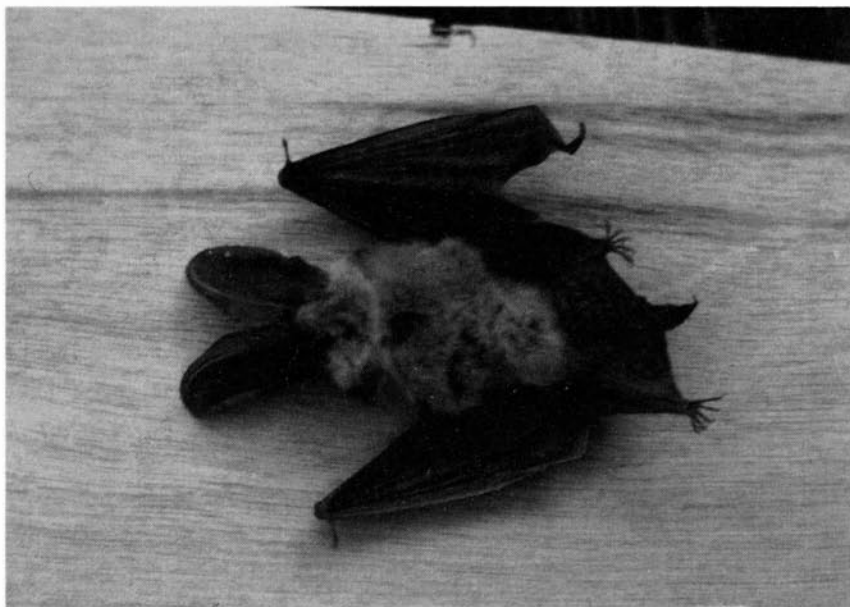
- BEKKER, J.P., 1988. Steenmarters, vleermuizen en ondergrondse mergelgroeven. *Natuurhistorisch Maandblad* 78 (7-8) : 119-123.
- SCHAIK, D.C. VAN, 1983. De Sint Pietersberg. EF & EF. b.v., Thorn.
- TAX, M.H., 1989. Atlas van de Nederlandse dagvlinders. Vlinderstichting, Wageningen en Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- VERGOOSSEN, W.G., 1990. Overwinterende vroedmeesterpadden (*Alytes obstetricans*) in een ondergrondse kalksteengroeve. *Natuurhistorisch Maandblad* 79 (7-8) : 218-220.
- WEIDEMANN, H.-J., 1988. Tagfalter. Band 2. Biologie - Ökologie - Biotopschutz. Neumann - Neudamm, Melsungen.

KORTE MEDEDELING

VONDST VAN EEN GRIJZE GROOTOORVLEERMUIS IN DE SINT SERVAASKERK TE MAASTRICHT

De Grijze grootoorvleermuis (*Plecotus austriacus*) (FISCHER, 1829) bereikt in het zuiden van Nederland de noordgrens van zijn verspreidingsgebied en werd na 1984 alleen nog in de provincie Limburg aangetroffen. In Limburg is tot nu toe één kraamkolonie bekend die in 1984 ontdekt is te Neeritter.

Op 24 december 1989 werd een gemummificeerd exemplaar aangetroffen in de toren van de Sint Servaaskerk (figuur 1). Dit exemplaar is opgenomen in de wetenschappelijke collectie van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden onder collectienummer RMNH 37431. Het geslacht en de leeftijd waren niet meer met zekerheid

Figuur 1. Grijze grootoorvleermuis *Plecotus austriacus*. Maastricht, 24 december 1989.